

Dejan Grba

Svaka ljubav je zavodjenje

Film *The Matrix* (Andy i Larry Wachowsky, 1999) publici je dobro poznat i postao je u neka vrsta klasika sa brojnim referencama i obimnom popularnom i stručnom literaturom (1). Jedan od bitnih aspekata za sagledavanje ovog filma često, međutim, ostaje tek diskretno nagovešten. Radi se o ulozi ili nameni koju on ostavruje na obrazovnom odnosno ideološkom planu.

Zbog svoje višemedijske prirode, umetnost filma nosi snažan pedagoški potencijal što je naročito potencirano njegovim plasmanom kroz druge medije kao što su TV, video, DVD itd. Obrazovna uloga filma i njegova pozicija u okviru vladajuće ideologije značajna su za svaki ozbiljan sistem produkcije tako da scenarističko-producentski timovi uvek polaze od načelnog pitanja kako će film funkcionisati i u kom kontekstu, pre nego od (očekivanog) pitanja o narativno-formalnim vrednostima filma. Filmski kliše, stereotipi, žanrovi i žanrovske odrednice pa i sam sistem filmskih zvezda postoje upravo iz tog razloga.

Ideja filma *The Matrix* o razbijanju privida stvarnosti ima brojne prethodnike u filmovima kao što su *Prikrivanje* (Alfred E. Green, 1949), *36 sati* (George Seaton, 1964), *Trumanov šou* (Peter Weir, 1998) ili *Trinaesti sprat* (Joseph Rusnack, 1999). Tema privida ili supstitucije stvarnosti u filmu *The Matrix* delimično je zasnovana na popularnom shvatanju ideja Jeana Baudrillarda i Paula Virilioa što, zbog njihove nekada velike popularnosti, može da deluje anahrono. To, međutim, samo na prvi pogled budući da je neophodno izvesno vreme da bi nove i radikalne ideje, kao što su bile njihove o zameni stvarnosti, prodrle u svakodnevni život i postale prihvatljive. Mehanizam ugrađivanja teorijskih apstrakcija u najšire slojeve kulture može se delimično objasniti upravo Baudrillardovom sintagmom – precesijom simulakruma – po kojoj simulakrum prethodi realnom. Naučne teorije, načela i principi zapravo su simulakrumi (pretpostavljeni modeli) koji, uglavnom kroz banalizaciju i površnu interpretaciju, ulaze u društvo i ponekad oblikuju njegove materijalne tokove čime postaju i fizički relevantni. Stoga je film *The Matrix* trebalo da sačeka da opšti mentalitet bude ideološki pripremljen za priču o simulaciji koja je postala ne samo verovatna, nego i prihvatljiva. Na toj pravovremenosti se dobrim delom zasniva i komercijalni uspeh ovog filma.

Pedagoška funkcija filma *The Matrix* se može uočiti pre svega iz strukture narativa: mašine drže ljude u ropstvu podržanom i prikrivenom totalnom simulacijom stvarnosti, malobrojni slobodni pojedinci kreativno koriste naprednu tehnologiju da bi oslobodili svet iz okova privida, a jedan od njih, zahvaljujući svojim individualnim kvalitetima, uspeva da pobedi, odnosno da kontroliše privid. Jedna od osnovnih ideoloških odrednica ovog filma, međutim, leži u činjenici da ni jedan od segmenata priče nije medijski materijalizovan kao odbojan. Naprotiv, čitav film, pa i njegove najneprijatnije sekvence formalizovani su kroz estetiku popularnih video spotova i još popularnijih video igara, što ih čini plauzibilnim. Zbog svog 'igračkog' karaktera, audiovizuelni kvaliteti, akcija i efekti ovog filma navode na snažnu identifikaciju sa faktički svim likovima računajući tu i negativce pa i mašine. Imajući u vidu klasičnu marketinšku pouku da svaki publicitet može da bude pozitivan, zatim onu marksističku da je svaka ideologija zasnovana na opstrukciji, i najzad

činjenicu da za prihvatljivost nekog filma uopšte nije neophodno da on na čula deluje prijatno, zavodljivost filma *The Matrix* može da deluje simptomatično.

Ako ovo povežemo sa Baudrillardovom opservacijom da je distanca između imaginarnog i stvarnog u naučnoj fantastici zapravo samo preuveličana projekcija postojećeg sveta proizvodnje, postaje jasno da *The Matrix* funkcioniše kao savršen ideološki super-mehanizam. Njegova retorika i konglomerat naznačenih diskursa su mnogo više od propagande digitalne tehnologije, digitalne paradigme, digitalnog otpora i revolucionarnog otpadništva. Kao i svaka uspešna reklama, *The Matrix* je temeljno moralno opravdanje dato kao objašnjenje 'nužnosti' savremenog kapitalizma kojim se tehnokratski sistem vrednosti mandatira unutar (popularne) kulture.

The Matrix je izvod jedne matrice koja vodi ka racionalizaciji ali i senzualizaciji numeričko-informativnog sistema moći umreženog globalnog kapitala koji danas u suštini već dejstvuje kao 'svet mašina' u filmu, a njegova ključna uloga leži u iluziji da su suprotstavljanje, borba i najzad prelom ideološke strukture uopšte mogući. Uloga filma *The Matrix*, kao i visokobudžetnog industrijskog filma uopšte, je ne samo da formira trend viđenja stvarnosti već da samu tu stvarnost oblikuje i propisuje. Time se reaktualizuje Žižekovo pitanje iz pomenutog teksta: šta ako ideologija leži upravo u uverenju da izvan granica zatvorenog univerzuma postoji nekakva istinska, 'prava' stvarnost koju treba osvojiti?

Danas, Com_Medi@ br. 33, 3 januar, Beograd, 2001.

(1) Videti na primer online tekst Slavoj Žižeka *The Matrix or the Two Sides of Perversion*.